

KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİMDE GİYİM KUŞAM

* KOCA, Emine

* KOÇ, Fatma

* VURAL, Tuba

TÜRKİYE/TУРЦИЯ

ÖZET

Giydiğimiz giysilerin ve benimsediğimiz ilkelerin birer kültür ögesi olduğu düşünüldüğünde, kültürel gelişimin, toplumların karakteristiklerin belirlenmesindeki önemi ortaya çıkmaktadır. Günümüzdeki hızlı toplumsal değişim kültürler arasında da yoğun bir etkileşim yaratmaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesi, kültürel etkinliklerin ve bunlara katılan bireylerin artması, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını kapsayan kültürel gelişim teriminin, özellikle Doğu toplumlarının gelişim düzeylerindeki önemi daha da artmaktadır.

Devletlerin kurulması, uluslararası ticari rekabetin ve sanayileşmenin artması ile birlikte insanların giyim tarzlarında dini ve kültürel etkilerin yavaş yavaş etkisini yitirdiği, bunların yerini bütün dünyada görülebilecek giyim tarzının aldığı görülmektedir. Bütün dünya büyük bir hızla aynı türde beslenen, aynı türde ve markada giyinen bir kültüre doğru hızla yol almaktadır. Çağdaşlığın ve güncelliğin bir gerekliliği olarak; bütün dünyayı etkileyen oluşumun sonuçlarını iyi kestirmek, geçmişi yadsımadan, toplumların etkileşimlerini güçlendirerek, kültürel farklılıkların korunmasıyla kültürel etkileşimden olumlu sonuçlar elde edebilmeye çalışmak gerekmektedir.

Bu düşünceden hareketle kültürlerarası etkileşimin giyim kuşam açısından değerlendirilmesi konulu bu çalışmada; küreselleşme sonucunda oluşan kültürel değişimin giyinme kültürü üzerindeki etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürlerarası etkileşim, giyim, kültür, geleneksel kültür.

ABSTRACT

Clothing in Intercultural Interaction

Considering what we wear and the principles we adopted are elements of the culture, the importance of cultural development in the characters of the societies are obvious. Nowadays, the swift cultural change lead to intense interactions among the cultures concerned. Increasing level of education, the increasing number of cultural events and the people participating in them, cultural development term covering the conservation of culture and nature play an important role especially in the development levels of Eastern cultures.

It can be observed that with the establishment of states, the increase of international commercial competition and industrialization, the religious and cultural effects in the clothing of people have lost its significance gradually and a new clothing style that can be observed in the whole world has replaced. The whole world is in the lead toward a culture in which everybody has the same tastes, same clothing styles and eating habits. As an inevitable part of the contemporary world, it is of crucial necessity that one should draw the conclusions that affect the whole world, without ignoring the past, by promoting the cultural interactions of the societies and one should gain positive results by conserving the cultural differences.

In the light of this thought, in this study into the assessment of intercultural interaction through clothing, the main objective is to examine the effects of cultural change as a result of globalization on culture of clothing

Key Words: Intercultural interaction, clothing, culture, traditional culture.

Giydiğimiz giysilerin ve benimsediğimiz ilkelerin birer kültür ögesi olduğu düşünüldüğünde, kültürel değişimin, toplumların karakteristiklerinin belirlenmesindeki önemi ortaya çıkmaktadır. Günümüzdeki hızlı toplumsal değişim kültürler arasında da yoğun bir etkileşim yaratmaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesi, kültürel etkinliklerin ve bunlara katılan bireylerin artması, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını kapsayan kültürel gelişim toplumların gelişim düzeylerindeki önemini daha da artırmaktadır.

Çağdaşlığın ve güncelliğin bir gerekliliği olarak; bütün dünyayı etkileyen oluşumun sonuçlarını iyi kestirmek, geçmişi yadsımadan, toplumların etkileşimlerini güçlendirerek, kültürel farklılıkların korunmasıyla kültürel

etkileşimden olumlu sonuçlar elde edebilmeye çalışmak gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle, kültürler arası etkileşimin giyim kuşam açısından değerlendirilmesi konulu bu çalışmada; yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümlerin bir simgesi olarak kullanılan küreselleşme çerçevesinde oluşan kültürel değişimin, giyinme kültürü üzerindeki etkileri üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Kültür; toplum düşüncelerini, sözlerini, yaptıklarını, geleneklerini, dillerini, materyallerini, tutumlarını, hislerini vb. kapsamaktadır (Czinkota ve diğerleri, 2001: 32). Kültür, belirli bir zamanda belirli bir toplum tarafından geniş çapta paylaşılan inanışlar ve değerler olarak tanımlanan bir olguyu sekillendirir (Pressey ve Selassie, 2002: 355). Sosyal bilimlerde kültür kavramı genellikle bilgi, inanç ve adetleri içine alan bir katılım olarak tanımlanmaktadır. Buradaki bilgi ve hünerler, toplum üyelerine yararlı olanlardır (Bakan ve diğerleri, 2004: 11). Geniş tanımıyla kültür; bilgiyi, sanatı, ahlâkı, örf ve âdetleri, insanın içinde yaşadığı toplumdan kazandığı bütün kabiliyet ve alışkanlıkları kapsayan, atalarından kendilerine miras bırakılan maddi-manevi değerler bütünü olarak tanımlanabilir. Çeşitli coğrafi bölgeler, yörelerde farklı etnik kökenli uluslarca yapılmakta olan ürünlere, önceden yapılmış ürünler başka bir deyişle tarih boyutu da ekleneince kültür varlıklarının ne kadar zengin olduğu gözler önüne serilmektedir (Barışta, 2003).

Başka bir anlamda; kültür, “millet” kavramını oluşturan en önemli unsur olarak kabul edilebilir (Kafesoğlu, 1992: 15). Kültürel kimlik oluşturma politikaları belirlenirken millilik, çağdaşlık, demokratiklik, evrensellik ilkelerinden taviz verilemez (Artun, 2007). Gittikçe artan küresel benzerlikler karşısında önemi artan ve “biz”e “biz” dememizi sağlayan farklılıklar temelinde biçimlenen ulusal kalıtlar nedir, bu nasıl belirlenir, ne kadarı müzelenir, ne kadarını yeniden üretilerek yaşatılabilir, ne kadarı unutulmaya terk edilebilir, ne kadarı öteki ülke ve kültürlerle aktarabilir (Oğuz, 2002: 5). Gökalp’a göre kültür milletleri “kendi” kılan ve onları diğer milletlerden ayıran bir olgudur (Çetindağ, 2002: 171).

Kültür değişimlerinde sağlıklı olan yol, dayatmacı olmadan, ana kalıp korunarak kültürün, çağın gereklerine göre kendiliğinden yeni şekil kazanması, başka bir ifadeyle “gelişerek” değişme süreci izlemesidir. Kültürlerin oluşumunda yerel özellikler yanında dış etkenlerin de önemi büyüktür. Kültürlerarası etkileşimin tüm toplumlarda nedenli önemli olduğu günümüzde artık kabul edilmiş bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel milliyetçilik, küreselleşen dünyada, hala pek çok ülkede oldukça

gündemde olan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Shubik 1999: 169). Kültürlerarası etkileşim, bir kültürün diğer kültür üzerinde baskın konuma geçmediği sürece olumsuz sonuç doğurmayacağı gibi kültürel zenginliğe katkıda da bulunabilir (Erkal, 2000: 20).

Trompenaars, kültürün ne anlama geldiğini anlatabilmek için onu bir soğanın katmanlarına benzetmiştir. Dıştaki katman yani gözlenebilir katman, insanların hangi kültürel öğelerle öncelikli olarak etkileşim içerisinde bulunduğunu gösterir. Gözlenebilir öğeler olarak, giyim, yemek, dil ve yerleşim biçimi bunlar arasında sayılmaktadır. Ortadaki katman ise toplumların sahip olduğu norm ve değerleri ifade etmektedir. Soğanın en içteki kısmını anlamak ise diğer kültürler ile başarı ile çalışmamızda anahtar işlevi görmektedir. Bu kısımda, toplum içerisinde evrim süreci ile oluşan birçok kural ve metod bulunmaktadır. Toplumlar, yüz yüze geldikleri problemleri bu kurallar aracılığı ile çözmeye çalışırlar (Trompenaars, 1997: 42).

Kültür olgusu, değişmeyen, hep olduğu gibi kalan bir anlamlar bütünü değildir; zamana, siyasal, sosyal ve ekonomik yapıdaki gelişmelere bağlı olarak değişikliğe uğrayabilir; başka kültürlerle karşılıklı olarak alışverişte bulunulabilir. Mümtaz Turhan “Kültür Değişmeleri” *adlı eserinde* (1951) medeniyet alanını değiştirmeye zorunlu bir toplumun kültürü, bu değişim anında tamamen ortadan kalkıp onun yerine hakim milletin kültürünün geçemeyeceğini, iki toplum veya iki kültür karşılaştığında, birinin mutlaka yok olması gerektiğini sentezin ister istemez gerçekleştiğini belirtmektedir.

Önceleri ihtiyaç ile başlayan örtünme, sosyal bir olguya dönüştüğünde kendi içinde simgeleri olan bir tür dile de dönüşür. Bu durum geleneksel yaşamda bedenini dili olarak kişinin anlatacağının belirteci iken modern yaşamda giyenin karakterinin ipuçlarını bünyesinde taşıyan bir araç konumunda karşımıza çıkar. Ayrıca bireylerin bir arada yaşamasından oluşan topluluklar, bütün olarak diğer bir topluluğa göre farklı yaşam biçimlerini, kültürlerini oluşturmuşlar, dolayısıyla yaşamlarının her alanını giysilerine de yansıtılmışlardır. Böylece her milletin, kültürün ve siyasal oluşumun sonucu olarak giysiler çağlara göre şekillenmiştir.

Giyim kuşam, insanoğlunun kültürel gelişim ve yaşam sürecinin kökeninde koruma amaçlı olmasına karşın, gelişim sürecinde geniş kültürel işlevler yüklenmiş bir olgudur. Ekolojik koşulların toplumsal ve kişisel değer yargılarının, törelerin, kültürel ve ekonomik koşulların biçimlendirdiği önemli bir kültürel öge aynı zamanda da kültürün bir taşıyıcısıdır (Erden,

1998: 6). Dünya uygarlığının çok önceki devirlerinde arkaik insanın kendi toplumunda, ait olduğu kabiledede sosyal statüsünü belirleyen ve giymek zorunda olduğu giysiler, aslında zorunluluktan çok geleneğin insanlara sunmuş olduğu bir yaşam biçimi anlayışıdır. Bu durum sadece giyilen giysiler olarak kalmamış, kuşanmayı şekillendiren süslemelerine de yansımıştır.

Giyim tarzı ve anlayışı simgesel anlatım gücü oluşturur. İnsanların yaşadığı coğrafyayı, mensup olduğu topluluğu, hangi dinden olduğunu anlamak çoğu kez bu simgesel anlatım gücü ile mümkün olmaktadır (Cihangir, 2003). İnsan vücudunu korumak amacı ile başlayan ve çeşitli etkenler ile biçimlenen giysiler, vücudun örtüsü, baş, süsleme ve kullanılan gereçler gibi katmanlarla oluşturulmuştur. İnsanın doğal çevresi ülkenin coğrafi konumu, ekonomik ve toplumsal yapı ve erotik etmenler bile giyimin şekillenmesinde önemli ölçüde katkıda bulunmuşlardır. Bu karmaşık görünümler ve ayrımların oluşumu dünya uygarlık tarihinin başından bu yana tüm toplumlar için geçerli bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Giyim tarzı, alışkanlıkları, insanoğlunun inanç ve kültürlerinden etkilenerek gelişim göstermiştir. Hayatlarını avcılıkla sürdüren kabilelerin kıyafetleri, üretim-egitim sürecine katılmış kentlilerin kıyafetleri ile aynı değildir. Aynı şekilde Hıristiyan din adamlarının kıyafetleri, Budist rahiplerinin giyim tarzlarından farklıdır. Slavların nasıl kendi geleneklerine göre bir milli giyim anlayışı varsa, Afrika'daki Berberilerin de kendilerine mahsus elbiseleri olacaktır. Yahudi din adamlarının giyim tarzının Müslüman ulemadan farklı olması gayet normaldir. Bu, toplumların kültür ve inanç farklılıklarının olağan sonucudur.

Bir ulusun ya da toplumun karakterini, kültürünü şekillendiren ve tanımlayan güçlü faktörler olarak bilinen; tarih ve eğitim vasıtasıyla kültürün öğrenilebilir olduğunun açıkça kendini belli ettiği düşünülmektedir (Pressey ve Selassie, 2002: 355). Kültür, öğrenilir, paylaşılır, değişebilir ve kültürel semboller ve anlamlar birbirleriyle ilişkilendirilebilir (Tempstra ve Kenneth, 1991: 6). Aynı kültür ürünlerinin farklı gruplar ve kitleler için farklı anlamlar taşıdığı görüşü, modern kültürün ifadesi olan hemen hemen her ürün için geçerlidir.

Ancak giysiler ile görünümün oluşturduğu simgeler dünyasında "anlamlar"ın, diğer ifade dünyalarındakinden bir bakıma hem daha belirsiz, hem de daha farklılaşmış olduğunu görürüz. Anlamların daha belirsiz olmasından kasıt, aynı kıyafet simgelerinin genel olarak insanlar tarafından aynı şekilde yorumlanmasının güçlüğüdür. Göstergibilim terminolo-

lojisiyle, giysi götergesinin gösteren-gösterilen ilişkisi çok değişkendir. Tanımlanabilir düşüncelerin, imajların ve çağrışımların giysi simgeleri etrafında kristalleşmesi ölçüsünde anlamlar da daha çok farklılaşacak bunların gösterdiği büyük değişkenlik öncelikle farklı toplumsal katmanlar ve beğeni alt kültürleri arasınada göze çarpacaktır (Gans 1974 ve Davis1997: 21).

Bir kavramın öğrenilebilir özelliği, öğretilebilir özelliğini de otomatik olarak ortaya çıkarır. Kültürel etkileşimde “ürün konumlandırması” da oldukça önemlidir. Bireyin algıladığı ürün imajı kültürden oldukça etkilenir (Erem, Tek, Gegez ve Börü, 2007). Kültürel değişim ve gelişimi yozlaşma, yabancılaşma olarak algılayan durağan insan tipi yetiştirmeyi amaçlayan kültür politikaları faydadan çok zarar getirmektedir.

Dünya üzerindeki toplumlar, köyler, bölgeler, etnik gruplar, milliyetler ve dini grupların hepsinin kültürel çeşitliliği farklı seviyelerde ayrı kültürlere sahip olurlar ve kültür insanlara belli bir kimlik atfeder (Huntington, 1993: 34). Örneęin; Güney Anadolu’daki köyün kültürü, Batı Anadolu’daki bir köyün kültüründen farklıdır, ancak her ikiside onları Rusya’daki veya İtalya’daki köylerinden farklı kılan müşterek Türk kültürünü paylaşmaktadırlar. Türk toplumları kendilerini Avrupa, Arap veya Çin toplumlarından ayıran kültürel özellikleri paylaşırlar. İstanbul’da oturan bir kişi kendisini bir İstanbul’lu, bir Türk, bir Müslüman, bir kentli veya köylü, bir batılı veya doğulu olarak değişen yoğunluk derecelerinde tanımlayabilir.

Kültürünü korumayan, gençlere aktarmayan milletler yabancı kültürlerin etkisiyle yok olmaya mahkumdurlar. Korumada ilke, statik değil dinamik olmalıdır. Kültürel değişim ve gelişimle, kültür yozlaşması, kültür yabancılaşması arasında ince bir çizgi bulunmaktadır (Artun, 2007). Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, yeni ticaret yollarının bulunması, yabancılara ve yabancı mallara tanınan ayrıcalıklar, zaaat örgütlerinin yozlaşması ve bozulması köyden kente olan göçler, nüfus artması, ihtiyaçların çeşitlenmesi ve çoğalması kişilerin alışkanlıklarının değişmesi ve moda gibi etkenler kültürel değişimin ve yozlaşmasının en önemli nedenleri arasında yer almaktadır.

Kişi kültürün ürünüdür. Kültürel faktörler günlük yaşamımızın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ne yenilip, ne giyileceğini, nerede yasanıp, nereye seyahat edileceğini geniş ölçüde kültür belirlemektedir. Ayrıca kisiler farklı kültür yapılarında yetiştikleri için; toplumun farklı kısımlarında herhangi bir olayda birbirinden farklı davranışta bulunmaktadırlar

(Penpece, 2006: 57). Geçmiş yüzyıllarda kimliği ifade eden başlıca araç giyim olmuştur. Giyim, tüketimin en görünür biçimlerinden biri olarak kimliğin kurulmasında önemli bir rol oynar. Giyim tercihleri insanların hem belirli bir zaman dilimine uygun görünümlere (diğer bir deyişle moda) ilişkin güçlü normları, hemde olağan üstü bir seçenek zenginliğini barındıran kültürün belirli bir biçimini kendi amaçları doğrultusunda nasıl yorumladıklarını incelemek için eşsiz bir alan sağlar (Crane, 2000: 11).

Kültürel değişim gereği yaşama biçiminin değişmesi gelenek ve gelenekleri de değişime uğratar. Bir kültür ne kadar karmaşık ve gelişken ise, geleneksel kültür varlıkları da o ölçüde hiyerarşik ve çeşitli olarak gelişim gösterir. Geleneksel yaşamda giyim tarzları ve alışkanlıkları kişilerin bireysel olarak toplum içerisindeki konumlarının belirlenmesinde araç olarak kullanılmakta ve insanoğlunun inanç ve kültürlerinden oldukça etkilenmektedir. Maddi kültür varlıkları içerisinde yer alan giyim kuşam ve alışkanlıkların yerini bölgesel nitelikler kaybolmaya başladığında kent tutkusu ve modası ile gelişen günün modasına uygun giysilere bırakmaya başlar.

Küreselleşme kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile ekonomik, siyasal ve kültürel düzeyde dünya toplumlarının iç içe girmesi, aynı zamanda, dünyanın bir ucunda oluşmakta olan olayların, kararların, çalışmaların ve etkinliklerin ulusal sınırlar ötesindeki toplumlara etkileyebilmesidir” (Tezcan, 2002: 34). Küreselleşmeyle, farklı kültürlerden insanları bir araya getirecek ortak bir paydaya doğru gidiş başlamıştır. Bu da halk kültürleri için tehlike çanlarının çalınmasıdır, ancak küreselleşme olgusu kültürel değişim ve gelişime bağlı halk kültürünün doğal akışını hızlandırıp aşındırmaya başlamıştır (Artun, 2007).

Belirli bir toplumun ürünlerinin bir başka toplum tarafından benimsenmesi diğer toplumun bütün kültürel ve sosyal modellerinin tamamen benimsendiği anlamına gelmemelidir (Toyne ve Walters 1989: 178). Bu bağlamda, tam bir kültürel reddetme veya tam bir kültürel kabul hiçbir zaman gerçekleşmez. Kültürel kabul sürecinde alıcı ve satıcı arasındaki “kültürel heterojenlik” kavramı da önem kazanır. Kültürel heterojenlik kültürler arası uzaklık (farklılık) derecesidir. Kültürel uzaklık ne kadar fazlaysa kabul süreci o kadar zorlaşır (Erem, Tek, Gegez ve Börü, 2007).

Bazen de belirli bir kültür bir diğer kültüre ait değerleri kabul etmeye yatkın olmuştur (Razzouk ve Masters 1983: 368, Toyne ve Walters (1989: 186) Mevcut olan bütün yüksek kültürler üzerinde yapılan araştırmalar,

bunların hiçbirinin kendiliğinden vücuda gelmediğini göstermiştir. Dünya üzerinde gördüğümüz ve yakından takip ettiğimiz bütün yüksek kültürlerle, muhtelif kültürlerin birbirlerinin üzerine olan tesirlerinin ürünüdür. Eğer bu böyle olmasaydı o zaman yüksek kültüre sahip kavimlerin diğerlerinden daha kabiliyetli bir ırka mensup olduklarını kabul etmek gerekirdi. Genellikle toplumlar yalnız yaşamazlar. İpdidai toplumlar bile barış veya savaş halinde iken birbirleri ile ilişkide bulunurlar. Bu ilişkilerde karşılıklı tesirler sathi kalmaz ve birbirlerinin kültürlerine sahip olurlar (Eberhard, 2002: 533).

Büyük bir imparatorluk olduğu halde Roma'lılar işgal ettikleri ülkelerdeki insanların giysi ve geleneklerini değiştirmek gibi bir gayretin içine girmemişlerdir. Ancak o dönemlerde yüksek kültüre sahip olan bir toplumun üyesi olan Romalılar gibi giyinmek bir ayrıcalık olarak kabul edildiği için yerel halk tarafından Roma giysileri daha çok tercih edilerek kullanılmıştır (Türkoğlu, 2002:96). XIX. yüzyılın ikinci yarısında ABD'ye gelen çok sayıda göçmenin giyim üzerindeki etkisi dikkat çekicidir. Göçmenler geleneksel giysilerini gelir gelmez bırakmış, eski kimliklerinden kurtulmak ve yenilerini kurmak için öncelikle giysilerini kullanmışlardır. (Crane, 2003: 16).

Kültürel değişme, etkilenen kültürü giderek aşındırmaya, çözülme sürecine yönlendirmeye neden oluyorsa sonuçta ulusal kültür, hâkim kültürün içinde erimeye başlar (Aslanoğlu, 2000, 166). Dünyada birkaç ilkel kabilenin dışında, hiçbir ülkenin küreselleşme sürecinin dışında kalması artık mümkün gözükmemektedir. Ülkelerin, küresel kültürün iletişim araçlarıyla kendi kültürü üzerinde yapacağı tahribatı önleyebilmek için ekranlarını karartma ya da sınırlarını kapatma gibi bir imkanı söz konusu olamayacağına göre; Korkut Tuna'nın ifade ettiği gibi, "İzleyecekleri iki yol vardır; ya küreselleşme sürecine tamamen teslim olacaklar ya da her milleti millet yapan milli dil, milli kimlik ve milli kültürlerine sahip çıkarak küreselleşme gayyasında kaybolmayacaklardır." (Mahiroğulları, 2007: 1287).

Her ne kadar küreselleşme ekonomik bir kavram olarak gündeme gelse de, kültürel alana etkileri bakımından oldukça önemli sonuçları bulunmaktadır. Küreselleşmenin kültürel alana etkilerini inceleyen Waters' a göre; "Kültürel alandaki küreselleşmenin boyutu ekonomik ve siyasi alanda yaşananandan daha büyüktür." (Tomlinson, 2004: 39)

Günümüzde halk kültürü yeni ortamlara, yeni şartlara uyum göstermeye, gelenek dışı düşüncelerle beslenmeye başlamıştır. Bu olgu geleneksel

kültürü oldukça etkilemiştir. Gelenekler bir toplulukta eskiden kalmış olmaları sebebiyle saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen kültür öğelerinin her biri olarak tanımlanabilir. Gelenek sayılan davranışlar uzun süren deneyimlerden sonra yararlı oldukları sonucuna varılarak kabul görmüştür. Kültür zemininden tercih yapmak gerektiğinde gelenekler gündeme getirilir. Toplumların büyük değişim ihtiyacı gündeme geldiğinde geleneklerin değiştirilmesi ve bu amaçla tabuların aşılması için mücadele zorunlu hâle gelir. Ancak eskiden yararı görüldüğü için toplumsal belleğe iyice yerleşmiş olan şeylerin kısa zamanda toplumsal bellekten silinmesi oldukça zor gerçekleştirilir. (Koloğlu, 1998).

Osmanlılar güçlü oldukları dönemlerde kendilerini Batıdan üstün saymışlardır. Ancak, gerileme döneminin başlamasıyla birlikte niçin geri kaldığı sorusu sıkça sorulur olmuştur. Soru Batı'nın askerî üstünlüğü gösterilerek cevaplandırılmıştır. Bu dönemde askeri yenilikler yapılmış ve “öte yandan, Batı uygarlığının kişinin refahına yönelik değerleri Osmanlı idare sınıfına sızmıştır.” (Mardin, 1992: 10). I. Mahmut (1730-1754) ve III. Selim (1789-1807) dönemlerinde kıyafet reformları yapılmış, 1829'da kıyafet reformu sivil memurları da içine almıştır. Sarık, cübbe ve ayakkabının yerini; redingotlar, pelerinler, pantolonlar ve siyah derili potinler almıştır. Buna bizzat Sultanlar öncü olmuş, saraydan paşalara ve diğer tabakalara yayılmıştır. Bu dönemde, “giyim, ev eşyası, paranın kullanılışı, evlerin stili, insanlar arası ilişkiler ‘Avrupai’ olmuştur” (Mardin 1992: 13).

Doğu medeniyetinde giysi, mevcut güzelliğini bakışlardan gizlemeyi amaç edinirken, Batı dünyası ise elbise ve güzelliğin daha belirgin hale getirilmesini hedeflemiştir. Osmanlı/Türk tarihine baktığımızda, Batılılaşma hareketleriyle birlikte, özellikle Fransız kültürünün etkisinde giyim-kuşamda moda, toplum hayatında oldukça etkili olmuştur (Özer, 2006). Türkçede moda terimi Batılılaşma ile birlikte telaffuz edilmeye başlamış olup; devrin kültürünün daha ziyade Fransız kültürünün etkisinde olması nedeniyle, Fransız zevkinin Osmanlı sosyal hayatında hâkim olmasıyla birlikte özellikle giyim-kuşam anlayışında tartışmalara neden olmuştur. (Barbarosoğlu, 2004) Osmanlı'nın Batılı toplumsal yapılara yönelişi önce orduda başlamıştır. Bu yöneliş önce erkeği sonra da kadını içine alarak genişleme imkânı bulmuştur. Kadının modayla tanışması kent yaşamının sunduğu imkânlar çerçevesinde kalmıştır. Kadının örtünmesinin, modanın etkisiyle zamanla bir süslenme unsuruna dönüşmesinin önüne geçilememiştir. (Toprak, 1998)

Türk kültürünün, önceki yüzyıllara oranla Batı kültüründen önemli ölçüde etkilenmesi, XIX. yüzyılda Tanzimat sonrası “Batılılaşma” süreciyle başlamıştır. “Batılılaşma” süreci, öncelikle kültürel yapıyı etkilemiş; ülkenin Batıya açılan kapıları konumundaki bazı illerde “alafranga” rüzgarına kapılmış, Batı kültürünü “prestij-kültür” (İnalçık, 2004, 72) olarak algılayan bir gençlik, bu kültüre gıpta ile bakan, Batılı gibi düşünen bir yönetici kesimi doğurmuştur.

Hızlı toplumsal değişimler kültürler arasında yoğun bir etkileşim yaratmış, beraberinde etnik gruplaşmaların parçalanması, göç, hızlı iletişim gibi olguların artması ile geleneksel giysilerin güncelliğini yitirmesine yol açmıştır. Küresel akışların yoğunluğu ve bu akıştan farklı biçimlerde etkilenen bireyler, doğu batı karışımı kültürel oluşumların ortaya çıkmasına yol açmış ve bu oluşum “melez giyinme kültürü”nü gündeme getirmiştir.

Batı kültürü ile yoğunlaşan bir yaşam tarzının oluşum döneminde Batı yaşam tarzı/medeniyeti “alafranga”, Osmanlı/Türk yaşam tarzı/medeniyeti ise “alaturka” olarak ifade edilmiştir. Sosyal değişime süresi bu iki terimle ele alınmıştır. Alafranga ve alaturka terimleri modernleşme sürecinde beğeni tarzlarının, iyi -kötü, gündelik pratiklerin medeni ve medeni olmayan olarak ele alınmasında araçsal olarak kullanılmıştır. Doğu’dan Batı’ya yönelmeyle birlikte alaturka kavramı, hem yaşam tarzının ve estetik değerlerin bütünsüzlüğünü sembolize etmiş, hem de kültürel ve toplumsal statülerin ayrımların ifade edilmesinde kullanılmıştır (Zorlu, 2003). Osmanlıda Batılılaşma büyük ölçüde Doğu ile Batı’nın yanyana varolmasıyla sonuçlanmıştır (Işın, 1987: 333-340).

Doğu-Batı sentezinin en çarpıcı örnekleri, 19. yüzyılın son dönemlerinde Osmanlı giysilerinde kendini göstermiştir. Bu dönemde geleneksel giyim tarzları ile batı etkisi arasında kalınarak hazırlanmış giysiler ortaya çıkmıştır. Bu giysilerin oluşumunda batı etkisi ile birlikte , batıdan göçenlerinde çok büyük etkisi olmuştur. Bazı yörelerde şalvarın geleneksel tarzı ile batı modasının etkisini yansıtan üst giysiler mükemmel bir uyum içerisinde birleştirilmiştir. Balkan etkisini gösteren süsleme türleri ve geleneksel giyim biçimi birleştirilerek kadın giyiminin farklı etki alanlarını oluşturan giyim şekilleri ortaya çıkmıştır. Saten, atlas, canfes, kadife gibi ipekli kumaşlardan dikilmiş kaftan entari, şalvar entari, etek entari veya sadece uzun entariler ile bunların ayakkabılarından oluşan takımlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kullanılan giysiler batı ile doğunun bir sentezini oluşturarak iki kültürün özelliklerini çok güzel bir şekilde birleştirerek çok farklı bir giyim tarzın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Model, biçim ve kullanılan malzeme açısından Batı özelliklerini yansıtan giysiler üzerindeki işleme ve motifler Türk Osmanlı yapısını korumakta veya iki parçalı olan giysilerin bir parçası Avrupa etkisinin tüm özelliklerini yansıtırken diğer parçası tamamen doğu kültürü etkisini yansıtarak geçiş döneminin yaratıcı çizgisini tüm açıklığıyla ortaya koymuştur.

Söz konusu durum Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. 1950’li yıllarda tarımdaki makineleşme ile başlayan işsizlik, köyden kente özellikle İstanbul’a büyük göç başlatmıştır. 1980’lerdeki Doğu ve Güneydoğu göçü ile kentlerin ekonomik, toplumsal, kültürel yaşamları büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Toplumsal dokudaki bu değişimle birlikte kent giyim- kuşamına Anadolu’ya özgü biçimler girmiştir. Şalvar ve entarisi ile gelen Anadolu kadını Beraberinde getirdiği yöresel kıyafetlerini zamanla şehir yaşamına uyarlamaya başlamıştır. Entarisinin eteklerini kısaltmış, görünen bacaklarını kapatmak için şalvarının yerine pijamasını kullanmıştır. Kentlerin gecekondu bölgelerinde, varoşlarında şalvarlar üzerine İngilizce yazıları olan t-shirt’ler pantolon üzerine giyilen etekler, yarım tesettür, veya yarım açılma kent etkileşimiyime yansımalarının örnekleri olarak gösterilebilir. Gecekondu bölgelerinde kullanılan giysiler kentle köy arasında sıkışmışlığın dış görünümdeki ifadesini yansıtmaktadır.

Günümüzde, Kültürlerarası etkileşim had safhaya çıkmış durumdadır. Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olay, popüler hâle gelen bir tarz, hemen o gün dünyanın başka bir ucundaki insanlara ulaşabilmekte ve etki alanını genişletmektedir. Dünya küreselleşme sürecine girmiştir. Klasikleşen bir ifade ile dünyamız küçük bir köye dönmüştür. Bu köyde hakim Batı kültürü yeme içme, eğlence ve giyim tarzı gibi günlük hayata dair tercihleri belirler konuma gelmiştir.

Geleneğe karşı kendisini yenileyenin adı olarak bilinen modanın kültürel etkileşim üzerindeki rolü büyüktür. Avrupa’nın moda başkentlerinde belirlenen yıllık ve sezonluk trendlerin iletişim kanallarıyla anında tüm dünyaya yayılması ve farklı coğrafyalardaki insanların aynı tür giysileri giymesi, kültürel etkileşimin giyim anlayışı üzerinde ki etkisini açık şekilde göstermektedir.

Buruno Du Roselle, giysiler üzerine yapmış olduğu araştırmalar sonucunda, giyim kuşam kültürünün 1789 ihtilaline kadar çağlar boyunca yerel olarak kaldığından söz etmektedir. Çünkü ihtilal ve onun devamında 19. yüzyıla kadar geçen süre içerisinde insanlar hakim oldukları topraklarda bölgenin iklim şartlarının belirlediği oranda ve biçimlerde giyinmişlerdir.

Daha sonra aristokrasiye karşı burjuvazinin önderliğinde 19. yüzyılda gerçekleşen şehirleşmenin ve sanayileşme sürecinin etkisiyle giyim hızlı bir şekilde değişim gösterdiğini belirtmiştir (Onur, 2004: 42). Bu açıdan Roselle çeşitli toplulukların kısıtlı yaşamlarının onların anonim bir üslupta giyinmelerine neden olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla modanın hızlı değişimler geçiren toplumlara ait bir özellik olduğunun altını çizmek gerekir. Çünkü sanayi devrimi ile hız kavramının hayatımıza girdiğini ve onun peşi sıra da “değişim” in bir değer olarak yaşamımızın ayrılmaz parçası haline dönüştüğünü görmekteyiz.

Moda taklit yoluyla bireylere davranış modeli sunmakta ve taklit yoluyla sosyal bütünleşmeye hizmet etmektedir. Kişilerin yönelimi farklılığa doğrudur ve az miktardaki farklılık onları tatmin etmemektedir. Modanın iki ayrı işlevi söz konusudur; birleştirme ve ayırma. Moda sınıf farklılıkları üretimiyle bir sınıfı diğerinden ayırtmaktadır. Bir sınıfı kendi içerisindeki stillerle birleştirirken aynı zamanda diğer sınıfı da farklı stillerle oluşturarak farklılığı inşa etmektedir. Sosyal formların görünümü, estetik yargılar ve insani ifadelerin bütün formları moda ile sürekli değişmektedir. Moda, özellikle en son moda öncelikle üst toplumsal katmanlarda yayılmakta ve onlara hızla etki etmektedir. Alt toplumsal katmanlar ise; bir süre sonra üst toplumsal katmanların stillerini taklit etmektedir. Daha önceki stilleri alt katmanlar tarafından benimsenen üst katmanlar, belirli zaman sonra bu stilleri terk etmektedir (Zorlu, 2002: 44).

İkinci dünya savaşı sonrasında Amerikan kültürünün Atlantik’i aşarak kitlelere kabul ettirdiği 1871 resmî doğumlu “JEANS” pantolon, günümüzde “yeryüzü kıyafeti” hâline gelmiş eşitlik ütopyasının simgesel ürünü olmuştur. Blue jean veya Türklerin kullandığı şekli ile “kot” pantolon Türkiye’ye 1950’lerin sonlarına doğru girmiştir. İlk bakışta zengini yok-sulu, köylüyü kentliyi, seçkini varoşu, ortak paydada birleştirmiş gibi görünsede bazı markalar neredeyse bir servete mal olmaktadır. Aslında Blue Jean’ler önce Amerikalı olduğu için, daha sonra modern giyimin simgesi olarak en sonunda da rahatlığı dolayısıyla moda olmuş ve kullanılmıştır.

Dünyanın her toplumundaki bireyler kendi özgün kültürlerinde bulamadıkları ve göremedikleri birey olma keyfini dünya kültüründe bulmakta ve kendilerini bu kültürle özdeşleştirmektedir. XX. yüzyılın ortalarından itibaren iletişim araçlarında yaşanan devasa gelişmeler, bireyler, toplumlar ve kültürlerarası ilişkileri yoğunlaştırmış; kendi dışındaki toplum ve kültürlerden habersiz “kapalı toplum”ları açık topluma dönüştürmüştür. Uydu teknolojisindeki gelişmelerin sınır ötesi yayıncılığa sağladığı kolaylıklarla,

dünyanın en uçra köşesindeki bir toplumun varlığından, kültüründen artık daha ayrıntılı bir şekilde haberdar olunmaktadır (Erkal, 2000). Dünyanın uçra köşesindeki toplumlar da, bu sayede kendi dışındaki toplumların üretim/tüketim, giyim/kuşam tarzından, kısaca kültürlerinden haberdar olmuşlardır. Bu bakımdan, ülkelerarası haberleşme ağlarının yaygınlaşması, ister istemez başka kültürlerden etkilenmeyen kültür bırakmamış; kültürlerarası etkileşime yeni bir ivme kazandırarak dünya ölçeğinde kültürel akışı hızlandırmıştır. Dolayısıyla kapalı toplumların sınırlarının aşıldığı bir dönemde kültürlerarası etkileşim, kaçınılmaz ve doğal bir olgu haline gelmiştir.

Olumlu ve olumsuz yanları ile kaçınılmaz bir süreç olan küreselleşme maddi kültür varlıkları içerisinde yer alan giyim kuşam kültürünü de bu süreçten etkilenen kültür öğelerinden biri olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bütün dünya büyük bir hızla aynı türde beslenen, aynı türde ve markada giyinen bir kültüre doğru hızla yol almaktadır. Yaşanan bu toplumsal değişim ve dönüşümlerin bir simgesi olarak kullanılan, olumlu ve olumsuz yanları tartışılabilir, kaçınılmaz bir süreç olan küreselleşme çerçevesinde, maddi kültür varlıklarımızdan giyim kuşam kültürü de bu süreçten etkilenen kültür öğelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel tüketim kültürünün yaygınlaşma sürecinde, gerek yeni yaşam, gerekse yeni giyim alışkanlıkları edinilmiştir.

Dünya markası hâline gelmiş ürünler, pek çok ülkedeki insanların giderek ortak tutkusu olmuştur. Adidas marka ayakkabıyı, Pakistanlı bir köylünün ya da bir Norveçli mühendisin ayağında görmek mümkün olmaktadır. Marka alışkanlığı/tutkusu, küreselleşme sürecinde, XIX. yüzyılda yaygın olarak kullanılan bir ifadeyle âdetâ “asrın hastalığı” hâline dönüşmüştür. Özellikle genç kuşağa markası tanınmayan bir kot pantolonunu ya da tişörtünü, kumaşı küresel markalı ürünle aynı, hatta daha iyi de olsa satmak oldukça güçleşmiştir. Genç kuşak, Adidas, Nike, Benetton, Lacos, Zara’dan giyinmenin, kendisine imaj kazandıracığına inanmış gözükmektedir

Devletlerin kurulması, uluslararası ticari rekabetin ve sanayileşmenin artması ile birlikte insanların giyim tarzlarında dini ve kültürel etkilerin yavaş yavaş etkisini yitirdiği, bunların yerini bütün dünyada görülebilecek giyim tarzının aldığı görülmektedir. İklim ve coğrafi koşulların benzeşmemesine, din, kültür ve anlayış farklılığına rağmen insanların kıyafet konusunda Fransız modasını takip etme, İtalyan çizgilerini benimseme, Amerikan markalarından vazgeçmeme gibi ortak özelliklerine rastlamak mümkündür. Almanya ve Avustralya gibi birbirinden uzak iki ülkede bile

benzer giyim özelliklerinin çok yoğun şekilde görülebiliyor olması, giyim tarzında kültürlerin eski etkisini yitirdiğini, kültürel ve yöresel tercihlerin yerini kapitalizmin üretim ve pazarlama anlayışının aldığını göstermektedir. Bu yüzden kapitalizmin evrensel giyim standartları oluşturmada başarılı olduğunu ve bu etkisinin ister istemez bütün kültür ve gelenekleri, hatta dinî giyim tarzını bile etkilediğini, giyim anlayışında farklılıklar oluşturduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

ZORLU, A. 2002, **Tüketici Davranışlarını Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörler: Ankara Hipermarketler Örneği**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ZORLU, A. 2003, Batılı Bir Yaşam Tarzı Olarak Tüketim: Türkiye’de Tüketim Ürünlerinin Ve Kültürünün Tarihi Gelişimi, **Hacettepe Sosyolojik Araştırmalar E-Dergi**, Ankara.

ASLANOĞLU, R.A. 2000. **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Ezgi Kitabevi, Bursa.

ARTUN, E., 2006, Adana ve Osmaniye Halk Kültüründe Giyim-Kuşam Geleneği http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_giyim_kusam.pdf

BAKAN, İ. ve diğerleri, 2004. **Örgüt Sırlarının Çözümünde Örgüt Kültürü Teorik ve Ampirik Yaklaşım**, Aktüel Yayınları, İstanbul, 249 s.

BARIŞTA, Ö., 1988, **Türk El Sanatları**, Kültür ve Trizim Bakanlığı yayınları 975, Ankara.

BARIŞTA, H. Ö., 2003, Halk Bilimi Müzeciliği ve El Sanatları, **Türkiye’de Halk Bilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, s. 71-77.

CRANE, D., 2000, **Moda ve Gündemleri**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

ÇETİNDAG, Y., 2002, Türk Kültüründe Hayvan ve Bitki Motifinin Seyri, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları C. 4, s. 171-181

CZINKOTA, M. R., 2001. *Global Business*, Harcourt, Inc., 3. Edition, Orlando, 581 s.

DAVIS, F., 1997 **Fashion, Culture and Identity, Moda Kültür ve Kimlik**, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul.

DEREN, S. 2002, “Kültürel Batılılaşma”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, Cilt 3 (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), pp. 382 - 427.

DOOT, A. B., 1903. **In The Palaces of the Sultan**, Mead, New York.

EBERHARD, W. (çev. İkbâl BERK) 2002, (1945), Eski Çin Kültürü ve Türkler, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara C. 1, s. 533-539

EREM,TEK,GEGEZ ve BÖRÜ, 2007, “Global Pazarlarda Pazarlama Stratejilerinin Tasarım ve Uygulanmasında Kültürel Etkileşimin Rolü” <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/deniz4.pdf>

ERKAL, E. M., 2000.. **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, Der yayınevi, İstanbul,

FIGLALI, E. R., 1996, Türk Dünyası ve Halk Kültürü Üzerine Araştırmalar, **İncelemeler**, Muğla

GANS, H., 1974, **Popular Culture and High Culture**, Basic Books, New York

ERUZ, F., 1998, Selçuklular Dönemi Giyim Kuşam, **Türk Dünyası Kültür Atlası**, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, Cilt: 2, s. 196-208

GERMANER, S. ve İNANKUR,Z., 2002, **Oryantalistlerin İstanbulu**. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

HAKKO, C., 1982, **Moda Olgusu**, Vakko Yayınları

HUNTINGTON, S. P., 1993, “Medeniyetler Çatışması”, (Çev. Mustafa Çalık). **Türkiye Günlüğü**, sayı 23,

HURLOCKE, B. 1965, “Sumptuary Law”Pp. **Dress, Adornment and the Social Order** s. 295-301, New York

İŞİN, E., 1987, “Abdulah Cevdet’in Cumhuriyet Adab-ı Muaşeretini”, **Tarih ve Toplum**, S. 8, s. 333-340.

KAPLAN, Mehmet, **Nesillerin Ruhü**, Hareket Yayınları, İstanbul, 1974.

KAFESOĞLU, İ. (1992). **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul. Kültür ve Küreselleşme, Milli Kültürler ve Küreselleşme, Türk Yurdu yayınları, Konya, 563 s.

KUBAREV,G.V., 2002, “ Sanat Malzemelerine Göre Orta Asyalı Türklerin Giyimleri” **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara C. 1, s. 193-197

KUDRET, C., 1984, “Alafranga Dedikleri”, **Tarih ve Toplum**, s. 267-271.

MAHIROĞULLARI, A., 2007, Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi,

<http://iibf.kou.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/52.pdf>

MARDIN, Ş., 1992, **Türk Modernleşmesi**, 2.bs.,Mütazer’er Türkçe, Tuncay Önder (Ed.), İstanbul, İletişim Yayınları.

OGUZ, Ö., 2002, Ulusal Kalıtın Küreselleştirilmesi ve Türk El Sanatları, **Milli Folklor**, S. 54, s. 5-10

ORMANLAR, 1999, **75 yılda Değişen İnsan, Cumhuriyet Modaları**, Giyim Kuşam ModalarıTarih Vakfı, İstanbul, s. 42-91

ÖZER, İ., 2006, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yaşam ve Moda**, İstanbul, Truva Yayınları,

NADOLNY, R., “Almanya’nın Ankara Büyükelçisi Rudolf Nadolny’nin Gözü ile Türkiye’nin Avrupalılaşması: Şapka İnkılabı”, çeviren Gülayşe Koçak, **Tarih ve Toplum**, 7 (1987), s. 198-199.

PENPENÇE, D., 2006, **Tüketici Davranışlarını Belirleyen Etmenler: Kültürün Tüketici Davranışları Üzerindeki Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi

PRESSEY, A. D. ve SELASSIE, H. G., 2002. “Are Cultural Differences Overrated? Examining the Influence of National Culture on International Buyer-Seller Relationships” **Journal of Consumer Behaviour**, 2, s. 354-368.

SEVİN, N. (1990), **On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış**, Kültür Bakanlığı yayınları 195 Kültür Eserleri Dizisi, Ankara

SHUBİK, M. (1999). “Culture and Commerce”, **Journal of Cultural Economics**, Volume 23 s. 13-30.

TEPSTRA, V. ve KENNETH, D., 1992, **The Cultural Environment of International Business**, Third Edition Tompson Information/Pub. Group, Indianapolis.

TOMLİNSON, J., 2004Çev: Arzu Eker, **Küreselleşme ve Kültür**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

TOPRAK, Z., 1998 “Tesettürden Telebbüse Ya da Çarşaf veya Elbise”, **Milli Moda ve Çarşaf**, **Tombak**, sayı 19, s. 55

TROMPENAARS, F., 1997 “Başarılı Örgütlerin Sırları” **Human Resource**, Ağustos, s. 41-50

TUNAYA, T. Z., 1960.**Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, Yedigün

Matbaası, İstanbul

TÜRKOĞLU, S. 2002, **Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam**, İstanbul.